

Mediacijos (sutaikymo) smurto artimoje aplinkoje atvejais galimybės Lietuvoje

Ilona Michailovič

<https://orcid.org/0000-0001-6292-1508>

Socialinių mokslų daktarė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentė

Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius

Tel.: (+370 5) 236 6167

El. paštas: Ilona.Michailovic@tf.vu.lt

„<...> Mirties trauka
Sukausto žmogų, augalą ir daiktą,
Tačiau sudygsta grūdas ir auka,
Ir štai tada, manau, ne viskas baigta <...>“
Tomas Venclova, Pašnekesys žiemą

Įvadas

Mediacija (sutaikymas) smurto artimoje aplinkoje atvejais skatina diskusijas bei išlieka aktuali mokslinių tyrimų, praktikos ir tarptautinių organizacijų interesų sritis. Kadangi apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje ir sutaikymo instituto tokiais atvejais taikymas yra glaudžiai susijęs su žmogaus teisių užtikrinimu, ši tema ne kartą buvo ir Lietuvos Seimo kontrolierių įstaigos vadovo profesoriaus Augustino Normanto domėjimosi lauke, išreiškiant susirūpinimą dėl problemų, susijusių su pagalbos teikimu smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems žmonėms (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos ataskaita, 2020; Seimo kontrolieriaus nuomonė dėl įsigaliojusios mediacijos taikymo tvarkos sprendžiant šeimos ginčus, 2020).

Lietuvoje mediacija kaip atkuriamojo teisingumo (angl. *restorative justice*) forma susidomėta XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje, kai pasirodė pirmieji Lietuvos teisininkų mokslininkų šiai temai skirti darbai (išsamiau žr. Michailovič ir kt., 2014, p. 8). Kadangi tai buvo domėjimosi mediacija Lietuvoje pradžia, suprantama, kad kartais tekdavo susidurti su tam tikrais sąvokos „medi(t)acija“ neaiškumais. Šiandien, ko gero, galima preziumuoti, kad apie mediaciją arba su(si)taikymą žino daugelis įvairių sričių specialistų Lietuvoje. Tam turėjo įtakos ir mediacijos instituto raida civiliniame procese, t. y. 2008 m. priimtas Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (atitinkamai

2017 m. birželio 29 d. įstatymu Nr. XIII-534 priimtas naujos redakcijos Mediacijos įstatymas), 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojusios Mediacijos įstatymo nuostatos dėl privalomos mediacijos šeimos bylose bei, galiausiai, 2021 m. balandžio 22 d. Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto pakeitimai, numatant privalomosios mediacijos, taikomos sprendžiant civilinius ginčus, išimtis, susijusias su smurtu artimoje aplinkoje.

Nors Lietuvos baudžiamojoje justicijoje mediacija ir nėra įtvirtinta, tačiau egzistuoja tam tikri taikinamojo tarpininkavimo elementai. Vienas iš jų – galimybė nutraukti ikiteisminį tyrimą kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 38 straipsnį. Tačiau tokio susitaikymo nederėtų tapatinti su mediacija, nes pastaruoju atveju kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui spręsti su nusikaltimu susijusias problemas padeda specialiai apmokytas nešališkas mediatorius (tarpininkas).

Praktinis mediacijos taikymas Lietuvoje prasidėjo probacijos sistemoje (teismui priėmus nuosprendį), įgyvendinant Norvegų finansinio mechanizmo finansuotą mediacijos probacijos tarnyboje projektą (Michailovič, 2017). Tačiau mediacija smurto artimoje aplinkoje atvejais – tai klausimas, dėl kurio Lietuvoje iki šiol nėra bendros tam tikrų institucijų ir organizacijų atstovų nuomonės, tarp jų – pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančių organizacijų, teisėsaugos institucijų atstovų, politikų ir įvairių sričių mokslininkų. Dalis ekspertų nerekomenduoja taikyti mediacijos sprendžiant smurto artimoje aplinkoje problemas dėl jos neefektyvumo ir galimos žalos smurtą patyrusioms moterims (Leinartė, 2021), kurios dažniausiai tampa šio smurto aukomis. Taip pat pabrėžiama, kad jėgos ir galios disbalansas disfunkciškoje patriarchalinėje šeimoje tarp moters ir vyro yra per didelis ir per ryškus sąžiningoms deryboms vesti (Vasiliauskienė ir kt., 2018, p. 44). Kita vertus, pripažįstama, kad nuodugniai ir atsakingai vykdant atvejų tinkamumo analizę profesionaliems, tinkamą kvalifikaciją turintiems mediatoriams, mediacija galima net ir smurtinio pobūdžio atvejais (Michailovič ir kt., 2014; Klasinskaitė ir Čiuladienė, 2020; Drost et al., 2015; Czarnecka-Dzialuk, 2020, kt.). Taip pat pabrėžtina, kad tarptautiniuose dokumentuose iš esmės nėra numatyta reikalavimo uždrausti mediaciją tam tikrose bylų kategorijose, pavyzdžiui, dėl padaryto nusikaltimo pobūdžio. Tai aktualu kalbant ir apie mediacijos smurto artimoje aplinkoje atvejais sritį tiek tarptautinėje plotmėje, tiek Lietuvoje. Šiame straipsnyje apžvelgiamos pagrindinės sutaikymo smurto artimoje aplinkoje atvejais problemos ir iššūkiai Lietuvos kontekste. Siekiama atsakyti į klausimą, ar mediacija smurto artimoje aplinkoje atvejais gali būti prasminga – atliepiant abiejų smurtinio santykio šalių poreikius, užtikrinant smurtą patyrusio žmogaus interesus, laikantis pagrindinių mediacijos reikalavimų (savanoriškumo ir konfidencialumo bei kitų principų) – ar tai viso labo beprasmis bandymas (ne)pakankamai veiksmingai spręsti smurto artimoje aplinkoje problemas.

1. Atkuriamasis teisingumas ir mediacija tarptautinių standartų kontekste

Mediacija yra viena iš atkuriamojo teisingumo kaip sparčiai kintančio teisinio reiškinio forma. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. priimtoje rekomendacijoje Nr. R (99) 19 dėl mediacijos baudžiamosiose bylose (toliau – Rekomendacija R (99) 19) mediacija apibūdinama kaip bet kuris procesas, kuriame auka ir kaltininkas įgalinami, jeigu jie laisvai sutinka, aktyviai dalyvauti sprendžiant iš nusikaltimo kylančius klausimus padedami nešališko trečiojo asmens (mediatoriaus). Panašus apibrėžimas yra nusakomas ir 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (toliau – Direktyva) bei Europos Tarybos Ministrų komiteto 2018 m. spalio 3 d. priimtoje rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose (toliau – Rekomendacija CM/Rec(2018)8). Pavyzdžiui, Rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 atkuriamasis teisingumas apibūdinamas kaip kiekvienas procesas, kuris suteikia galimybę nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų asmenims ir tiems, kurie yra atsakingi už žalą atsiradimą, jei jie laisvai sutinka, aktyviai dalyvauti sprendžiant su pažeidimu susijusius klausimus, pasitelkiant apmokytos ir nešališkos trečiosios šalies (tarpininko) pagalbą (rekomendacijos 3 p.)¹.

Kartu svarbu atkreipti dėmesį, kad ir EPT direktyvoje, ir Rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 vietoj *mediacijos baudžiamosiose bylose* vartojamas *atkuriamojo teisingumo* terminas. Be to, skirtingai nei Rekomendacijoje R (99) 19 ir Direktyvoje, Rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 atkuriamojo teisingumo dalyviai nurodomi kaip *nuo nusikaltimų nukentėję asmenys ir už šią žalą atsakingi asmenys*, o ne tiesiog auka ir pažeidėjas. Tai atspindi faktą, kad nusikaltimai gali turėti didelį poveikį tiek bendruomenei (geografiniu ar socialiniu požiūriu), tiek kitiems suinteresuotiems asmenims, kurie nėra tiesiogiai nukentėję nuo nusikaltimo, ir kad prireikus šie asmenys gali atlikti teigiamą vaidmenį atkuriamojo teisingumo procese (Rekomendacijos CM/Rec(2018)8 komentaro 3 p.).

Moksliniuose šaltiniuose pripažįstama, kad svarbiausias atkuriamojo teisingumo sistemos tikslas – nusikalstama veika padarytos žalos ir skriaudos pataisymas arba atlyginimas, ankstesnės padėties, situacijos iki nusikalstamos veikos padarymo atkūrimas. Mediacija kaip viena iš atkuriamojo teisingumo formų – tai

1 Europos nusikalstamumo problemų komiteto (CDPC) parengtame Rekomendacijos CM/Rec(2018)8 komentare yra nurodyta, kad nors Rekomendacija valstybėms narėms nėra privaloma ir nenustato konkrečių teisinių įsipareigojimų, tačiau bet kuri valstybė narė arba jos institucija, kuri siekia naudoti arba plėtoti atkuriamojo teisingumo taikymą, gali pasinaudoti šia Rekomendacija savo veikloje (1 ir 2 p. komentaras).

tarpininkavimas, siekiant nusikalstamos veikos kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimo. Pabrėžtina, kad mediacijos metu gali, bet neturi būti pasiektas kaltininko ir aukos susitaikymas. Kalbant apie mediaciją labiau tiktų ne susitaikymo (angl. *reconciliation*), bet susitarimo (angl. *understanding*) terminas, nes esmė yra visų pirma tarpusavio supratimas, kurio padarinys galėtų būti susitaikymas, jo, be abejojimo, reikėtų siekti, nors pasiekama labai retai. Susitaikymas – daugiau nei susitarimas, nes laikoma, kad nukentėjusysis atleido kaltininkui, jog įvyko specifinis psichologinis procesas. Tačiau susitaikymas nėra būtinas, kad mediacija būtų laikoma pavykusia. Mediacijos tikslas yra atlygis ir susitarimas šiuo klausimu, t. y. šalys suderina atlygio formą ir kaltininkas prisiima tam tikrą įpareigojimą, kurį turi įvykdyti numatytu laiku (Michailovič, 2001, p. 77). Bendravimo tarp šalių metu vyksta pasidalijimas svarbia abiem šalims informacija, pateikiami savo elgesio motyvai, išreiškiamos baimės ir pretenzijos, sumažėja emocinė įtampa, net pasiekiamas tam tikras supratimas, susitarimas, o kartais net ir susitaikymas. Taigi tam tikra prasme mediacija – tai tarsi gavimas kažko už kažką, tačiau ne vien materialiąja išraiška, bet kartu ir moraline, psichologine, net filosofine prasme (Michailovič, 2017).

Viena vertus, tarptautinių organizacijų dokumentuose, skirtuose atkuriamojo teisingumo ir mediacijos įgyvendinimo klausimams, šalys raginamos taikyti atkuriamojo teisingumo procedūras. Pavyzdžiui, Rekomendacijoje R (99) 19, be kita ko, nurodoma, kad tiek įstatymų pažeidėjas, tiek nukentėjęs asmuo turi teisę pasinaudoti mediacija bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje. Be to, Rekomendacijos CM/Rec(2018)8 komentare pabrėžiamas didėjantis susidomėjimas atkuriamuoju teisingumu valstybėse narėse, akcentuojami jo pranašumai, šio dinamiško proceso lankstumas sprendžiant dėl nusikaltimo padarytos žalos ir jos atlyginimo problemas, įtraukiant nukentėjusį asmenį, kaltininką, kitas suinteresuotas šalis ir bendruomenę. Svarbu ir tai, kad atkuriamasis teisingumas pateikiamas kaip priemonė, kuria galima identifikuoti abiejų šalių interesus bei į juos atsižvelgti subalansuotai, nešališkai ir bendradarbiaujant. Kita vertus, pažymėta, kad nors tarptautiniuose dokumentuose valstybės narės aiškiai raginamos taikyti atkuriamojo teisingumo procedūras, daugelyje šalių į teisės aktus arba į nacionalinę baudžiamąją politiką įtraukus atkuriamąjį teisingumą, jo taikymas praktikoje netapo intensyvesnis. Todėl Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ) 2007 m. gruodžio 7 d. priimtose Gairėse dėl geresnio Rekomendacijos dėl mediacijos baudžiamosiose bylose įgyvendinimo (CEPEJ(2007)13) įvardijo pagrindines kliūtis, dėl kurių atkuriamojo teisingumo ir mediacijos procedūros nėra veiksmingai taikomos daugelyje šalių, pavyzdžiui, žinių apie atkuriamąjį teisingumą trūkumas, negebėjimas pasinaudoti jo programomis tam tikrose baudžiamojo proceso stadijose, specializuoto mediatorių pasirengimo stoka ir kt. Su panašiomis problemomis susiduriama ir Lietuvoje. Nors apie atkuriamąjį teisingumą ir mediaciją Lietuvoje bei jų reikšmę baudžiamajai politikai mokslinėje literatūroje rašyta ir

moksliniuose praktiniuose renginiuose kalbėta nemažai, vis dėlto konstatuojama, kad mediacijos baudžiamojoje justicijoje sklaidai buvo padaryta nepakankamai (Michailovič, 2017).

Remiantis tarptautiniais standartais, dominuoja šiuolaikinis požiūris, pagal kurį atskirų valstybių narių įstatymų leidėjai neprivalo į savo teisinę sistemą įtraukti atkuriamojo teisingumo priemonių. Tačiau jas nustačius, nepatartina drausti / riboti jų taikymo konkrečių nusikaltimų ar jų rūšių atvejais (Zielińska, 2017). Todėl tarptautiniuose dokumentuose (Direktyvoje, Rekomendacijoje CM/Rec(2018)8) yra rekomenduojama tinkama bylų atranka atkuriamojo teisingumo procedūroms. Tai aktualu kalbant apie mediacijos taikymo galimybes smurto artimoje aplinkoje atvejais. Pavyzdžiui, 2011 m. Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos bei kovos su juo (Stambulo konvencijos) 48 straipsnyje yra *numatytas draudimas taikyti privalomus alternatyvius konfliktų sprendimo arba teismo nagrinėjimo procesus: „šalys imasi būtinų įstatymų leidybos ar kitų priemonių, draudžiančių taikyti privalomus alternatyvius ginčų sprendimus, tarp jų mediaciją ir taikius sprendimų procesus dėl visų smurto formų, kurias apima ši konvencija“* (Stambulo konvencijos 48 str. 1 d.). Kita vertus, Stambulo konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje komentuojant šios konvencijos 48 straipsnio nuostatas teigiama, kad *„tokio smurto aukos niekada negali patekti į alternatyvų ginčų sprendimą procesą kaltininkui lygiu statusu. Nusikaltimų, kurie patenka į Konvencijos sritį, pobūdis lemia, kad jų aukos visada jaučia gėdą, bejėgiškumą ir pažeidžiamumą, o kaltininkas išsiskiria savo galia ir dominavimu. Siekiant išvengti smurto artimoje aplinkoje ir smurto prieš moteris reprivatizavimo bei suteikti aukai galimybę siekti teisingumo, valstybės pareiga yra suteikti galimybę naudotis teismo rungimosi procedūromis ir neutralaus teismo paslaugomis remiantis galiojančiais nacionaliniais teisės aktais. Todėl komentuojamo Konvencijos 48 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad šalys nacionalinėje baudžiamojoje ir civilinėje teisėje uždraustų privalomą dalyvavimą bet kuriuose alternatyviuose ginčų sprendimo procesuose.“* (Stambulo konvencijos aiškinamoji ataskaita).

Panaši pozicija dėl privalomos mediacijos smurto lyties pagrindu prieš moteris atvejais yra pateikta ir Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo (CEDAW) komiteto 2017 m. priimtoje Bendrojoje rekomendacijoje Nr. 35 Dėl smurto lyties pagrindu prieš moteris, kuria buvo atnaujinta 1992 m. Bendroji rekomendacija Nr. 19 (2017 m. liepos 26 d., CEDAW/C/GC/35). Šio dokumento nuostatomis siekiama užtikrinti, kad smurtas prieš moteris dėl lyties nebūtų *privalomai* perduodamas alternatyvioms ginčų sprendimo procedūroms, įskaitant mediaciją ir sutaikymo procedūras (angl. *including mediation and conciliation*). Šių procedūrų taikymas turėtų būti griežtai reglamentuojamas ir leidžiamas tik tada, kai iš anksto atliktas profesionalios specialistų komandos įvertinimas užtikrina laisvą ir informuotą aukų / smurtą išgyvenusių asmenų (angl. *victim / survivor*) sutikimą ir nėra jokių tolesnio pavojaus šiems asmenims ar jų šeimos na-

riams požymių. Procedūros turėtų įgalinti aukas / smurtą išgyvenusius asmenis, o šias paslaugas turėtų teikti profesionalai, specialiai apmokyti suprasti smurto dėl lyties prieš moteris atvejus ir taikyti tinkamą intervenciją, užtikrinant tinkamą moterų ir vaikų teisių apsaugą bei kad intervencijos būtų atliekamos be stereotipinio požiūrio ar pakartotinės moterų viktimizacijos. Svarbu ir tai, kad alternatyvios ginčų sprendimo procedūros neturėtų sudaryti kliūčių moterims siekti formalaus teisingumo vykdymo (Bendroji rekomendacija Nr. 35, 45 p.). Ir nors CEDAW dokumentai draudžia privalomą mediaciją smurto artimoje aplinkoje atvejais, CEDAW komitetas, apsvarstęs tiek penktąjį, tiek šeštąjį Lietuvos Vyriausybės pranešimus apie Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimą, savo pateiktose rekomendacijose Lietuvai paragino liautis naudoti susitaikymą smurto artimoje aplinkoje atvejais, nes tokios procedūros didina moterų smurto aukų pažeidžiamumą (CEDAW/C/LTU/CO/5, 2014) bei smurto artimoje aplinkoje atvejais baudžiamajame procese teikti pirmenybę baudžiamajam persekiojimui, o ne susitaikymui ar tarpininkavimui (CEDAW/C/LTU/CO/6, Baigiamosios pastabos, 2019). Tokia CEDAW komiteto pozicija suprantama, nes Lietuvos baudžiamajame procese, remiantis statistikos duomenimis, nemažai atvejų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, užbaigiama ikiteisminio tyrimo nutraukimu kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius pagal BK 38 straipsnį (pvz., Michailovič ir kt., 2014). Taip pat, remiantis Lietuvoje atliekamų mokslinių tyrimų duomenimis, susitaikymo taikymas yra vienas pagrindinių nesutarimų tarp prokurorų ir specializuotos kompleksinės pagalbos centrų darbuotojų taškų, kalbant apie smurto artimoje aplinkoje aukos interesus bei apsaugos užtikrinimą (Michailovič ir kt. 2019, p. 27).

Todėl, aptariant tarptautines nuostatas dėl mediacijos smurto artimoje aplinkoje atvejais, būtina pabrėžti ir jų reikalavimus *užtikrinant smurtą patyrusių žmonių interesus bei užkertant kelią antrinei jų viktimizacijai*. Tarptautiniuose dokumentuose akcentuojamas atkuriamojo teisingumo procedūrų savanoriškumas, apgalvotas ir pagarbus dialogas. Pavyzdžiui, Direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje akcentuojamas aukų apsaugos nuo viktimizacijos ar bauginimo būtinumas, teikiant atkuriamojo teisingumo paslaugas. Direktyvos 46 punkte, be kita ko, nurodoma, kad atkuriamojo teisingumo paslaugų tarnybos, įskaitant aukos ir nusikaltėlio mediacijos modelį, gali būti labai naudingos aukai, tačiau būtina apsauga nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto. Taip pat verta atkreipti dėmesį į Rekomendacijos CM/Rec(2018)8 priedo 15 taisyklę, pagal kurią atkuriamojo teisingumo programos neturėtų būti kuriamos ar įgyvendinamos tokiu būdu, kuris propaguotų kurios nors vienos šalies – nukentėjusio asmens ar pažeidėjo – interesus, kitaip tariant, turėtų būti sukurta neutrali erdvė, kurioje visos šalys skatinamos išreikšti savo lūkesčius ir pagal galimybes juos patenkinti.

Svarbu paminėti ir naujo svarstomo dokumento – Direktyvos dėl smurto artimoje aplinkoje projektą, kurį paskelbė Europos Komisija (toliau – Direktyvos

projektas). Dokumentas yra skirtas aktualiausioms su smurtu artimoje aplinkoje susijusioms problemoms aptarti, jame, nors ir fragmentiškai, yra paminėtas atkuriamojo teisingumo klausimas kalbant apie mokymus ir informacijos užtikrinimą specialistams, bendraujantiems su smurtą patyrusiais asmenimis (Direktyvos projekto 37 str.). Šiuo aspektu valstybės narės turėtų užtikrinti, kad minėtiems specialistams, tarp kurių išvardyti ir atkuriamojo teisingumo paslaugas teikiantys specialistai (šalia teisėsaugos institucijų atstovų, teismų darbuotojų, teisėjų ir prokurorų, teisininkų, pagalbos aukoms organizacijų atstovų, sveikatos priežiūros, socialines paslaugas teikiančių asmenų, švietimo ir kitų susijusių sričių darbuotojų) būtų užtikrinti tiek bendrieji, tiek specializuoti mokymai bei tikslinė informacija, atitinkanti jų kontaktus su aukomis, siekiant identifikuoti, užkirsti kelią smurto prieš moteris ar artimoje aplinkoje atvejams ir juos spręsti bei traktuoti aukas jautriuoju būdu traumas, lyties požiūriu ir aukų vaikų atvejais (Europos Komisijos direktyvos dėl smurto artimoje aplinkoje projektas, 2022).

Apibendrinant verta akcentuoti, kad tarptautiniai dokumentai draudžia *privalomą* mediacijos taikymą smurto artimoje aplinkoje atvejais. Todėl, norint vykdyti atkuriamojo teisingumo procedūras, tokiais atvejais būtina užtikrinti visus joms keliamus reikalavimus, siekiant apsaugoti smurtą patyrusį žmogų nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, esant laisvai išreikštam sutikimui, užtikrinant teisę nukentėjusiam žmogui pasitraukti bet kuriuo šio proceso metu ir galimybę pasinaudoti formalaus baudžiamojo teisingumo vykdymo priemonėmis.

2. Teisinio mediacijos baudžiamojoje justicijoje reglamentavimo trūkumas Lietuvoje

Pripažįstama, kad mediacija baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje legitimi *de facto*, o simbolinio mediacijos įteisinimo *de jure* – nėra (Liesis, Michailovič, 2018). Lietuvos Respublikos Seimas atkuriamojo teisingumo modelio ir mediacijos diegimą pripažino esant svarbų – Lietuvos Respublikos probacijos įstatyme įtvirtinta, kad atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principas yra vienas iš tų principų, kuriais grindžiamas probacijos vykdymas Lietuvoje (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108). O 2015 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 137 straipsnis (Socialinės rehabilitacijos tikslai, veiksmai ir priemonės) buvo pakeistas nurodant, kad nuteistųjų socialinė rehabilitacija grindžiama nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos valdymu ir atkuriamojo teisingumo įgyvendinimu (BVK 137 str. 1 d.) (TAR, 2015-07-07, Nr. 11069). Kadangi, kaip minėta, Lietuvos baudžiamojoje justicijoje esama tam tikrų atkuriamojo teisingumo elementų, todėl sutariama, kad baudžiamosiose bylose mediacija gali būti taikoma šiais atvejais: 1) teismui nagrinėjant bylas, kai kaltininkas taikosi su nukentėjusiu asmeniu (BK 38 str.), mediatoriai gali

padėti jiems susitaikyti; 2) teismui nagrinėjant bet kurią kitą baudžiamąją bylą, kai kaltinamasis prisipažįsta iš dalies kaltas ir (arba) kai šalys nesutaria dėl žalos dydžio ir civilinio ieškinio ir (arba) kaltinamąjį ir nukentėjusįjį siejo, sieja ar sies tam tikri socialiniai santykiai (Liesis, Michailovič, 2017, p. 102). Galimybę įgyvendinti tam tikrus atkuriamojo teisingumo elementus sudaro ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 418 straipsnyje numatytas proceso užbaigimas baudžiamuoju įsakymu (Michailovič ir kt., 2014).

Kita vertus, atskiro mediacijos reglamentavimo baudžiamajame procese tikslingumu vis dar abejojama, keliant prielaidą, kad esamų teisinio reglamentavimo priemonių pakanka. Pavyzdžiui, M. Povilansko nuomone, „dabar galiojantis teisinis reguliavimas, nors ir netobulas, tačiau, esant visų proceso dalyvių gerai valiai, yra pakankamas, kad būtų greitai ir operatyviai išspręsti baudžiamojo įstatymo reguliuojami konfliktai“. Kartu autorius ragina tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnus, tiek jų veiksmus kontroliuojančius prokurorus, taip pat baudžiamojo proceso dalyvius (įtariamuosius, nukentėjusius, civilinius ieškovus ir atsakovus), jų atstovus – advokatus išnaudoti jau esamas procesines galimybes ir rasti bendrą kelią atkuriamojo teisingumo link (Povilanskas, 2020).

Vis dėlto svarstant apie Lietuvos praktiką kaltininko ir nuo smurto nukentėjusio asmens susitaikymą pagal BK 38 straipsnį, svarbu pabrėžti, kad tai nėra mediacija, nes šiuo atveju nėra užtikrinamas specialiai apmokyto asmens – nešališko ir objektyvaus mediatoriaus (tarpininko) dalyvavimas. Būtent mediacijos proceso metu *itin reikšmingas tarpininko (mediatoriaus)*, kuris padeda šalims išspręsti iš nusikaltimo kilusį konfliktą, *vaidmuo. O ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai nėra tarpininkai (mediatoriai) baudžiamajame procese*, nes jų funkcijos kitokios. Todėl kai sutaikymo procesas vyksta nedalyvaujant specialiai parengtam nešališkam ir objektyviam specialistui mediatoriui, iš esmės eliminuojama atkuriamojo teisingumo idėja – nusikaltimu patirtos žalos ir skriaudos pataisymas arba atlyginimas, pagarbaus ir apgalvoto dialogo užtikrinimas, situacijos iki nusikaltimo, kiek įmanoma, atkūrimas.

Tad pritartina pozicijai, kad teisinis reguliavimas (BK ir BPK papildymai, kuriuose atsirastų nuostata, kad konfliktai, kylantys iš nusikalstamų veikų, gali būti sprendžiami su mediatorių pagalba, atskiri ministrų įsakymai ir pan.) būtinas tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinę vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi ir atsvara tradicinei baudžiamajai justicijai (Giedrytė-Mačiulienė, Venckevičienė, 2016).

Atkreiptinas dėmesys, kad atkuriamojo teisingumo ir mediacijos įtraukimas į baudžiamosios justicijos sistemą buvo numatytas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr. 1R-268 patvirtintoje Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijoje (toliau – Koncepcija). Koncepcijos 34 punkte nurodyta, kad Lietuvos baudžiamojoje justicijoje taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) egzistuoja fragmentiškai, o taikinamojo

tarpininkavimo (mediacijos) baudžiamojoje justicijoje apraiškos – susitaikymas yra pagrindas, nuo kurio būtų galima pradėti kurti bendrą ir nuoseklią taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) baudžiamojoje justicijoje sistemą. Įdomu tai, kad aptariamoje Konceptijoje siūlyta numatyti *privalomą taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją)* bylose, nagrinėjamosiose privataus kaltinimo tvarka (beje, Lietuvos BPK 413 straipsnis neteko galios nuo 2017-10-01, TAR 2017-07-24, Nr. 12575). Šis siūlymas buvo grindžiamas tuo, kad privataus kaltinimo proceso metu kaltinimą baudžiamojoje byloje palaiko pats nukentėjęsysis ar jo atstovas, taigi, tokio pobūdžio bylose yra tinkamos prielaidos taikinamajam tarpininkavimui (mediacijai) ir susitaikymui, o pasiekus susitarimą taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) būdu būtų eliminuojamas nubaudimo elementas (Konceptijos 86 p.). Aptariant privalomos mediacijos baudžiamojoje justicijoje siūlymą, atkreiptinas dėmesys, kad Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje, viena vertus, yra numatyta iniciatyva (195.3) plėsti mediacijos instituto taikymą ir prieinamumą nagrinėjant tam tikros kategorijos baudžiamąsias bylas. Kita vertus, Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane yra numatyti veiksmai, siekiant „priimti Vyriausybės sprendimą dėl privalomosios mediacijos plėtros baudžiamajame procese ir vartojimo ginčiuose, atsižvelgiant į privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo poveikio *ex ante* vertinimą“ (8.3.6 priemonė, numatoma įgyvendinti 2023 m.) (TAR, 2021-03-17, Nr. 5318). Vis dėlto *privalomos* mediacijos baudžiamojoje justicijoje įvedimas kelia abejonių ir iš esmės prieštarauja pačiai mediacijos idėjai bei jos taisyklėms, nes nuo nusikaltimo nukentėjusio ir už sukeltą žalą atsakingo žmonių *sutaikymas baudžiamosiose bylose gali būti tik savanoriškas*.

Tam tikrų neišskumų buvo sukėlęs privalomosios mediacijos taikymo reglamentavimas visuose be išimties šeimos ginčiuose. 2020 m. sausio 1 d. Lietuvoje pradėta taikyti privalomoji neteisminė mediacija šeimos ginčiuose, nagrinėjamuose ginčo teiseną Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka (pavyzdžiui, santuokos nutraukimas dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, ginčai, susiję su vaikų išlaikymu, jų gyvenamosios vietos ar bendravimo tvarkos su skyriumi gyvenančiu tėvu ar motina nustatymo, bei kiti ginčai, kurie yra sprendžiami pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XIX skyrių (Tvaronavičienė ir Kaminskienė, 2019). Tai sukėlė specialistų, dirbančių su smurto aukomis, nepritarimą, nes privalomosios civilinės mediacijos atvejais gali vykti ir smurtas šeimoje. Privalomajai neteisminė mediacijai šeimos ginčiuose nepritarė ir Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius (Seimo kontrolieriaus nuomonė, 2020). Todėl, siekiant uždrausti mediaciją smurto artimoje aplinkoje atvejais, 2021 m. balandžio 22 d. Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punktą buvo pakeistas, numatant privalomosios mediacijos, taikomos sprendžiant civilinius ginčus, išimtis, susijusias su smurtu artimoje aplinkoje, t. y. atvejus, kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu arti-

moje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje (TAR 2021-04-28, i. k. 2021-08872). Vis dėlto aptariama Mediacijos įstatymo norma neapima atvejų, kai ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas nenustačius smurto atvejo, todėl abejotina, ar minėta įstatymo išimtis tinkamai apsaugos galimai smurtą patyrusius asmenis nuo antrinės ar pakartotinės viktimizacijos.

Tačiau tinkamo teisinio mediacijos reglamentavimo baudžiamajame procese trūkumas – ne vienintelė problema. Kitas su tuo susijęs aspektas – mediatorių, dirbančių su smurto atvejais, kvalifikacijos ir kompetencijos būtinumas, siekiant užtikrinti nukentėjusiojo interesų apsaugą. Mediatoriai turi išmokti taikyti atitinkamas strategijas mediacijose smurto atvejais. Todėl Tvaronavičienės ir Kaminskienės (2019) nuomone, „esama situacija, kai tik 1/5 Lietuvos mediatorių sąrašė esančių asmenų yra išlaikę kvalifikacinį egzaminą, kurio metu tikrinamos žinios, įgūdžiai ir asmeninės mediatoriaus savybės, kelia klausimą, ar Lietuvos mediatoriai bus pajėgūs efektyviai koordinuoti sudėtingus mediacijos procesus ir suteikti šalims jų poreikius atitinkančią paslaugą?“.

Pavyzdžiui, mokslinis tyrimas, atliktas šešiose šalyse (Austrijoje, Danijoje, Suomijoje, Graikijoje, Nyderlanduose, Didžiojoje Britanijoje), viena vertus, parodė, kad, taikant teises ir socialines priemones, skirtas kovai su smurtu artimoje aplinkoje, mediacija yra svarbi. Kita vertus, nors tyrime dalyvavusių šalių praktika ir taisyklės skiriasi, pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduriama, tai – galios ir kontrolės smurto artimoje aplinkoje atvejais ir šalių nelygybės derybų metu problema, aukos saugumo užtikrinimas, aukos ir kaltininko vaidmenys abipusio smurto atvejais, mediacija kaip baudžiamojo proceso dalis, mediatorių kompetencija, specialūs metodai, naudojami smurto artimoje aplinkoje atvejais (Drost et al., 2015). Taip pat Lenkijos mokslininkų atlikta baudžiamųjų bylų, kuriose buvo pritaikyta mediacija smurto artimoje aplinkoje atvejais, analizė atskleidė nemažai atvejų, kai mediacijos taikymo praktika buvo naudinga pirmiausia kaltininkui kaip aplinkybė, leidžianti sušvelninti atsakomybę, o ne nukentėjusiajam, užtikrinant žalos jam / jai atlyginimą. Be to, teisingumo vykdymo sistemai tai suteikdavo šansą pagerinti statistinį vaizdą, greitai ir galutinai užbaigiant procesą gana nedidelėmis išlaidomis (Zielińska, Klimczak, 2020; Zielińska, 2017).

Vadinasi, siekiant tinkamo mediacijos baudžiamojoje justicijoje taikymo, *dėmesys turi būti skiriamas ne tik teisiniam mediacijos reglamentavimui, bet ir tinkamai už mediaciją atsakingų specialistų kvalifikacijai užtikrinti*. Remiantis 2018 m. ET Rekomendacijos 42–43 taisyklių komentaru, tarpininkai turėtų atitikti aukštus standartus. Jautriems ar sudėtingiems atvejams, pavyzdžiui, ilgai trunkantiems konfliktams ir seksualinio ar smurto artimoje aplinkoje atvejams, reikalingas pažangus mo-

kymas, todėl juos turėtų vesti tik patyrę tarpininkai, idealiu atveju baigę specialius mokymus tiek pažangių tarpininkavimo įgūdžių, tiek sunkių nusikaltimų srityje.

3. Mediacija Lietuvos probacijos tarnybos praktikoje

Pirmąją praktine iniciatyva įtvirtinti mediaciją Lietuvoje reikėtų laikyti 2014–2016 m. Lietuvoje įgyvendintą vieną iš šešių Norvegijos finansinio mechanizmo finansuojamos programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ projektų „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“, kuri įgyvendino Vilniaus apygardos probacijos tarnyba kartu su partneriais. Minėtam mediacijos projektui probacijoje pasibaigus, probacijos tarnybose buvo įsteigtos mediatoriaus pareigybės.

MIPT projekto įgyvendinimo laikotarpiu (nuo 2015 m. vasario 2 d. iki 2016 m. balandžio 29 d.) mediatoriai visoje šalyje gavo 1 957 paklausimus dėl mediacijos paslaugų, atliko 1 010 mediacijos atvejų, iš kurių net 891 atvejis buvo sėkmingas, t. y. baigėsi abipusiu susitarimu. Apie 60 proc. (597) visų atvejų buvo tariamasi dėl žalos atlyginimo, *apie trečdalį atliktų mediacijų (338) sudarė smurto artimoje aplinkoje atvejai*, 7 proc. (75) atvejų buvo sprendžiami civilinius santykius liečiantys ginčai (Giedrytė-Mačiulienė, Venckevičienė, 2016).

Lietuvos probacijos tarnyba įgyvendindama savo tikslus taiko ir atkuriamojo pobūdžio priemones, siekdama sutaikyti probuojamąjį ir nukentėjusįjį, atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. 2021 metais Lietuvos probacijos tarnyboje dirbo 7 mediatoriai (Lietuvos probacijos tarnyba, 2022). Iš toliau pateiktos statistikos duomenų apie mediacijos taikymą probacijoje 2019–2021 m. lentelės matyti, kad ne visi mediatorių gauti atvejai tinka mediacijai, tik dalį atrinktų atvejų pavyksta įgyvendinti ir parengti susitarimą (žr. lentelę).

Lentelė. Duomenys apie mediaciją Lietuvos probacijoje (2019–2021)²

Metai	Gauta atvejų	Įgyvendinta atvejų/ iš jų – susijusių su smurto artimoje aplinkoje	Parengta susitarimų
2019	1021	554/ 200	391
2020-01 – 2020-11	771	412/ 186	328
2021	605	– / 130	346

2 Sudaryta straipsnio autorės remiantis Lietuvos probacijos tarnybos duomenimis (Lietuvos probacijos tarnyba, 2022).

Remiantis Kalėjinų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-532 patvirtintomis Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklėmis (toliau – Taisyklės), specialistai atrenka atvejus mediacijai, pavyzdžiui, nusikaltimą padaręs asmuo pripažįsta padaręs nusikalstamą veiką, neneigia konflikto ir nori spręsti problemas; abi šalys turi savanoriškai sutikti dalyvauti procese; nusikaltimą padaręs asmuo neturi turėti agresyvaus asmens bruožų ir kt. (Taisyklių 6 p.). Pagal Taisyklių 11.1 punktą, pasibaigus mediacijos susitikimui su šalimis ir kitais mediacijoje dalyvaujančiais asmenimis, esant šalių sutarimui, mediatorius (-iai) surašo susitarimo protokolą, kuriame įrašomas šalių pasiektas sprendimas (šalių įsipareigojimai). Pasiekto susitarimo sąlygos surašomos susitarimo protokole.

Aptariant statistikos duomenys apie mediaciją probacijoje reikėtų akcentuoti, kad šie duomenys nėra specialiai statistiškai išskiriami ir reguliariai sistemiškai kaupiami, taip pat jie nėra pateikiami oficialių duomenų ataskaitose. Tai apunkina mediacijos praktikos stebėseną, siekiant formuoti gerą patirtį ir ja remtis ateityje.

Svarstant dėl mediacijos smurto artimoje aplinkoje, prasminga atkreipti dėmesį į Probacijos tarnybos specialistų mediatorių nuomonę. Pavyzdžiui, fokusuotos grupinės diskusijos metu, vykusios 2021 m. kovo 1 d., kurioje dalyvavo advokatai, teisininkai ir probacijos specialistai mediatoriai³, buvo išsakyta teigiama nuomonė apie mediaciją smurto artimoje aplinkoje atvejais, pabrėžiant jos naudą ne tik atliepiant nukentėjusių žmonių poreikius, bet ir identifikuojant tam tikras problemas bei jų sprendimo galimybes: <...> *mes kviečiame tuos, kur įvyko teismas, fiksuotas smurtinis atvejis, kažkuri konflikto šalis yra probacijos tarnyboje ir tada mes kviečiame būtent tokiam prevenciniam pokalbiui, kaip ji jaučiasi, nes labai daug darbo [probacijos] tarnyboje turim dėl pažeidėjų, bet nėra jokie atsisukimo į tą nukentėjusiąją pusę, tai mediacija turi tą galimybę, kad išklausti ir nukentėjusiąją pusę. Galbūt ir jai reikalinga kažkokia pagalba, tai labai dažnai po mediacijos žmonės kreipiasi į priklausomybių konsultantus, nes jiems abiem tai yra reikalinga pagalba, nėra tikrai vienas, kuris vartoja alkoholį šeimoje arba vienam reikalinga dėl to, kad jis vartoja alkoholį, o kitas yra ko-priklausomas, ar ne? Jis irgi turi tam tikrus priklausomybės aspektus, kur irgi yra reikalinga pagalba* (Projekto Nr. S-GEV-20-4 grupinė diskusija). Mediacijos vykdymo metu išaiškėja ir jos motyvacinė nauda, ypač tais atvejais, kai žmonės, smurtavę artimoje aplinkoje, išklause ne vieną elgesį keičiančią programą, iš esmės nežino, kaip gyventi toliau: <...> *mediacija yra tikrai prevencinė priemonė toliau motyvuoti*

3 Vykdamas Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą „Smurtinės elgsenos artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtautojais institucinių ir bendruomeninių lygmenimis plėtros perspektyvos“, kurį pagal konkursinių prioritetinių mokslinių tyrimų programą „Gerovės visuomenė“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-20-4 (Michailovič ir kt., 2021). Fokusuotos grupinės diskusijos duomenys pateikti laikantis anonimiškumo ir konfidencialumo reikalavimų.

žmones kažką tai daryti ir tos programos turi būti prieinamos kažkaip daug lengviau <...> Nes jie jau atėjo iki to taško, kada nori galbūt jau netgi tos pagalbos“ (Projekto Nr. S-GEV-20-4 grupinė diskusija).

Kito tyrimo duomenys, smurtinių konfliktų mediacijos iššūkis sietinas su jos dalyvių specifiškumu: smurtautojas yra agresyvus, auka taip pat gali būti linkusi smurtauti, dalyvis (-iai) stokoja komunikacinių gebėjimų, socialinių įgūdžių. Šie smurtinio konflikto dalyvių ypatumai, taip pat jų elgesys ((ne)pripažįsta problemą, (ne)nori apie ją kalbėtis dalyvaujant mediatoriui) yra kriterijai, kuriuos mediatoriai vertina prieš inicijuodami procesą (Klasinskaitė, Čiuladienė, 2020). Neabejotinai svarbi yra tinkama bylų atranka mediacijai, kuri turėtų priklausyti nuo daugelio veiksnių, pvz., nusikaltimo padarymo aplinkybių ir jo sunkumo, nukentėjusių asmeninių savybių ir savybių, kurios apibūdina kaltininkus remiantis jų praeitimi, taip pat šalių santykių ypatumų (Zielińska, Klimczak, 2020, p. 59–60). Kita vertus, nuolat daugėja mokslinių įrodymų, kad atkuriamasis teisingumas dažnai gali ne tik pagerinti nukentėjusių žmonių situaciją, bet ir padėti kaltininkams išsivaduoti iš nusikalstamo elgesio gniaužtų (Czarnecka-Dzialuk, 2020). Tyrimai rodo, kad šios naudos pasiekimo laipsnis priklauso nuo atkuriamojo teisingumo programos įgyvendinimo kokybės. Todėl būtų prasminga sukurti bendrus, įrodymais grįstus šios srities praktikos standartus.

Išvados

1. Tinkamai reglamentavus mediacijos baudžiamojoje justicijoje taikymą, šis institutas galėtų tapti viena iš priemonių užkardyti smurto artimoje aplinkoje atvejus – atliepiant abiejų smurtinio santykio šalių poreikius, užtikrinant smurtą patyrusio žmogaus interesus ir mokantis gyventi be smurto. Tačiau kaltininko ir nukentėjusio asmens sutaikymas baudžiamajame procese turėtų vykti tik dalyvaujant specialiai apmokytam profesionaliam ir nešališkam mediatoriui (tarpininkui), kuris būtų kompetentingas įvertinti realias galimybes taikyti mediaciją (pirmiausia, smurtą patyrusio asmens pažeidžiamumą ir patirtos viktimizacijos lygį) bei taikyti atitinkamas tokios mediacijos strategijas.

2. Reglamentuojant mediacijos smurto artimoje aplinkoje atvejais taikymo tvarką, būtina atsižvelgti į pagrindinius iššūkius – galios ir kontrolės tokiais atvejais ir šalių nelygybės derybų metu problemas, nukentėjusio asmens saugumo užtikrinimą, aukos ir kaltininko vaidmenis abipusio smurto atvejais, mediacijos baudžiamajame procese reglamentavimą, tinkamos mediatorių kompetencijos užtikrinimą. Svarstyтина, kad viena iš sutaikymo sąlygų galėtų būti smurtavusio asmens dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančioje programoje. Sprendimas dėl atvejo tinkamumo mediacijai turėtų būti priimamas atidžiai ir nuodugnai įvertinus kiekvienos su smurtu susijusios situacijos aplinkybes.

3. Formuojant mediacijos praktiką Lietuvoje, būtina kaupti ir sisteminti duomenis apie mediacijos atvejus, taip pat ir susijusius su smurtu artimoje aplinkoje. Tai leistų ne tik analizuoti esamą praktiką, bet ir rengti gerosios praktikos pavyzdžiais grindžiamas rekomendacijas suinteresuotoms institucijoms.

4. Mediacijos taikymą smurto artimoje aplinkoje atvejais reikėtų nagrinėti ne tik tarptautinių standartų ir sėkmingos mediacijos sąlygų kontekste, bet ir remiantis mokslinių tyrimų rezultatais. Todėl, siekiant labiau ištirti mediacijos smurto artimoje aplinkoje pranašumus ir trūkumus, jos prasmę ir naudą suinteresuotoms šalims, būtini tolesni tarpdisciplininiai moksliniai tyrimai, pabrėžiant praktinį jų rezultatų pritaikymą.

Šaltiniai

Norminiai teisės aktai

- Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo, 2011 05 11, Stambulas.
- Europos Tarybos Ministrų komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacija Nr. R (99) 19 „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“.
- Europos Tarybos Ministrų komiteto 2018 m. spalio 3 d. rekomendacija CM/Rec(2018)8 „Dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Europos Sąjungos oficialus leidinys L 315/57.
- Europos nusikalstamumo problemų komitetas (CDPC). Rekomendacijos CM/Rec(2018)8 komentaras. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808cdc8a
- Europos veiksmingo teisingumo komisijos 2007 m. gruodžio 7 d. gairės dėl geresnio rekomendacijos dėl mediacijos baudžiamosiose bylose įgyvendinimo (CEPEJ(2007)13). Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/1680747759>
- CEDAW Bendroji rekomendacija Nr. 35 dėl smurto lyties pagrindu prieš moteris, kuria buvo atnaujinta 1992 m. Bendroji rekomendacija Nr. 19 (2017 m. liepos 26 d., CEDAW/C/GC/35).
- Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, Nr. 87-3462; Nauja redakcija nuo 2021-01-01, Nr. XIII-3048, 2020-06-11. *TAR* 2020-06-22, i. k. 2020-13616.
- Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, Nr. 4-108.
- Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. *TAR*, 2020-12-11, Nr. 27121.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“. *TAR*, 2021-03-17, Nr. 5318.

- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr. 1R-268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“ patvirtinta Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcija. TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.
- Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. V-532 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklių patvirtinimo“. TAR, 2017-12-08, Nr. 19809.

Specialioji literatūra

- Czarnecka-Działuk, B. (2020). Jeszcze o sprawiedliwości naprawczej. Nowa Rekomendacja CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów dla Państw-Członków dotycząca sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych. In: Klaus, W., Woźniakowska-Fajst, D., Wiktorska, P., Buczkowski, K. (red. nauk.) (2020). *Po co nam kryminologia? Księga Jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*. Warszawa, INP PAN, 657–674. ISBN: 978-83-66300-03-3.
- Giedrytė-Mačiulienė, R.; Venckevičienė, J. (2016). Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2(92), 69–87. ISSN 2351-6364.
- Liesis, M.; Michailovič, I. (2018). Mediacija Lietuvos baudžiamajoje ir administracinių nušiengimų justicijoje teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje, *Kriminologijos studijos*, 5, 91–114. doi: 10.15388/CrimLithuan.2017.5.11734.
- Michailovič, I. (2001). *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Michailovič, I. ir kt. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Monografija. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. ISBN 978-609-430-235-0.
- Michailovič, I. (2017). Mediacijos galimybės baudžiamajoje justicijoje priėmus nuosprendį Iš: Sakalauskas, G. (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Žara, 233–250. ISBN 978-9986-34-328-8. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/11/Bausmiu-tendencijos-ir-perspektyvos-2017.pdf>
- Michailovič, I.; Justickaja, S.; Vaičiūnienė, R.; Kalpokas, V.; Visockas, E. (2019). *Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2019/09/POSIB.pdf>
- Michailovič, I.; Justickaja, S.; Vaičiūnienė, R.; Viršilas, V. (2021). *Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtavusiais asmenimis plėtros perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2022/01/SMEAK-1.pdf>
- Povilanskas, M. (2020). Mediacija baudžiamosiose bylose: ar imanoma, o gal jau turime? *Teise.Pro* 2020-12-10. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2020/12/10/m-povilanskas-mediacija-baudziamosiose-bylose-ar-imanoma-o-gal-jau-turime/> Interaktyvus [žiūrėta 2022 m. sausio 15 d.].

- Drost, L.; Haller, B.; Hofinger, V.; Van der Kooij, T.; Lünemann, K.; Wolthuis, A. (2015). *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence*. (JUST/2013/JPEN/AG/4587) WS1. Comparative Report. Interaktyvus: https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/7388_restorative-justice-in-cases-of-domestic-violence-2.pdf
- Tvaronavičienė, A.; Kaminskienė, N. (2019). Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose. Iš: Sinkevičius, V., Jakulevičienė, L. (red.). *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*. Mykolo Romerio universitetas, 52–58. DOI: 10.13165/LT-19-01-07. ISSN 2669-1388 (internete).
- Vasiliauskienė, L. H.; Dirmotaitė, E.; Vasiliauskaitė, Z. (2018). *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams* (2-asis leidimas). Vilnius: Vilniaus moterų namai.
- Zielińska, E. (2017). *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*. Warszawa.
- Zielińska, E.; Klimczak, J. (2020). *Zakres stosowania mediacji w sprawach karnych w praktyce wymiaru sprawiedliwości*. Prawo Karne i Kryminologia. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

Kiti šaltiniai

- Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo aiškinamoji ataskaita, p. 26–65. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6>.
- Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo (CEDAW) komiteto Baigiamosios pastabos dėl penktojo CEDAW/C/LTU/CO/5 Lietuvos periodinio pranešimo pagal Jungtinių Tautų konvenciją dėl visų diskriminacijos formų panaikinimo moterims. Priimta 58-ojoje Komiteto sesijoje (2014 m. birželio 30 – liepos 18 d.).
- Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo (CEDAW) komiteto Baigiamosios pastabos dėl šeštojo CEDAW/C/LTU/6 Lietuvos periodinio pranešimo pagal Jungtinių Tautų konvenciją dėl visų diskriminacijos formų panaikinimo moterims. Priimta 74-ojoje Komiteto sesijoje (2019 m. spalio 21 d. – lapkričio 8 d.).
- Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos 2020 m. gruodžio 31 d. ataskaita Nr. NŽTI-2020/1-1 dėl pagalbos smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims užtikrinimo srityje kylančių esminių žmogaus teisių problemų. (Interaktyvus). Prieiga per internetą: https://www.lrski.lt/wp-content/uploads/2021/01/NZTI-2020-1-1-3D-122_2021-01-142.pdf [žiūrėta 2022 m. gegužės 10 d.].
- Leinartė, D. Politinis smurto diskursas. Ar Lietuvos valstybė pripažįsta smurtą artimoje aplinkoje? Pranešimas 2021 m. gruodžio 15 d. vykusioje konferencijoje Lietuvos Respublikos Seime „10 metų Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui: pasiekimai ir siekiamybės“.
- Lietuvos probacijos tarnybos 2022 m. gegužės 25 d. raštas Nr. S-689 Dėl duomenų apie mediacijos institutą.

Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence. Strasbourg, 8.3.2022 COM(2022) 105 final 2022/0066 (COD).

Seimo kontrolieriaus nuomonė dėl įsigaliojusios privalomosios mediacijos taikymo tvarkos sprendžiant šeimos ginčus (interaktyvus) 2020 m. vasario 5 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrski.lt/naujienos/seimo-kontrolierius-pateike-zmogaus-teisiu-komitetui-nuomone-del-isigaliojusios-privalomosios-mediacijos-tvarkos-seimos-gincuose/> [žiūrėta 2022 m. gegužės 20 d.].